

L'elecció d'estudis i les expectatives de futur dels estudiants universitaris

Joan Llosada Gistau
Vanessa Morcillo Hernández
Helena Troiano Gomà

Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
Joan.llosada@campus.uab.es
vanessa.morcillo@campus.uab.es
Helena.troiano@uab.es

Resum

En aquest article, s'exposa la vessant qualitativa complementària d'un estudi sobre els estudiants universitaris a la meitat de la seva carrera. Es fa a partir d'entrevistes i grups de discussió amb estudiants de quatre titulacions diferents de la Universitat Autònoma de Barcelona. En concret, s'emprèn l'estudi de diversos aspectes que afecten els estudiants, entre d'altres, les seves motivacions, expectatives de futur, condicions de vida i relacions socials amb companys i professors. El conjunt d'aquests aspectes permet identificar perfils diversos d'estudiants segons la titulació a la qual pertanyen, també es deixa entreveure un retrat de canvi davant les expectatives futures que afecta les orientacions actuals cap a la compaginació de treball remunerat i estudis.

Paraules clau: rol d'estudiant, estudis universitaris, tria d'estudis, motivacions, expectatives futures, educació superior.

Abstract. *University students: Choice of studies and future expectations*

The qualitative side of a survey on university students halfway through their studies is presented here. The data have been gathered from some interviews and focus groups with students from four different degrees at the Autonomous University of Barcelona. More specifically, the following aspects affecting students' living are studied: motivations, future expectations, life conditions and their social relations with their peers and lecturers. These variables allow us to identify different students' profiles depending on which studies they are engaged in; we can also catch a glimpse of a changing portrait because of future expectations that is impinging on present orientations towards combining studies and work.

Key words: Student's role, university studies, choice of studies, motivations, future expectations, higher education.

Sumari

1. Introducció	4. Discussió de resultats i conclusions
2. Metodologia i població	Bibliografia
3. Descripció dels resultats	

1. Introducció

En l'actualitat, la universitat es troba immersa en un context de canvi que l'afecta a nivell general i específic. En primer lloc, els processos de globalització que estem vivint provoquen una sèrie de transformacions que influeixen en els processos de socialització i de construcció de les identitats de les successives generacions; produeixen canvis en les formes d'organització del treball i de l'exercici professional dels titulats universitaris, i també produeixen canvis en les formes tradicionals d'organització de la universitat i en com aquesta es relaciona amb l'Estat i l'entorn (Neave, 2001).

D'altra banda, el procés de massificació que ha experimentat la Universitat en els darrers anys ha comportat un augment de la diversitat dels estudiants pel que fa al gènere, l'origen social, els contextos de pertinença, les situacions laborals, les expectatives, etc. Això ha convertit la universitat en una institució encara més complexa, enfrontada a una heterogeneïtat inèdita i sotmesa a demandes noves (OCDE, 2002).

Per últim, la universitat europea ha emprés un camí de convergència que modifica les estructures dels estudis i introdueix replantejaments en la comptabilització de la càrrega de treball associada a les assignatures, la qual sovint va acompanyada de canvis en les metodologies docents utilitzades.

En aquest marc general de canvi, resulta enormement interessant i útil investigar sobre els estudiants universitaris. I és en aquest sentit que aquest article pretén aportar dades sobre alguns aspectes dels estudiants de primer curs de les titulacions de Matemàtiques, Geologia, Relacions Laborals i Pedagogia, que són quatre de les carreres de la Universitat Autònoma de Barcelona que participen en el Pla Pilot de Titulacions adaptades a l'Espai Europeu d'Educació Superior començant a introduir experimentalment els ECTS (European Credit Transfer System), coneguts també com a Crèdits Europeus.

De fet, presentem aquí una síntesi de la recerca *Els estudiants davant l'experiència universitària i les seves expectatives de futur* (Llosada i Morcillo, 2004), duta a terme per donar resposta, per una part, a un encàrrec per tal d'observar quines són les motivacions, els estils de vida, les percepcions del futur, etc., amb el rerefons del Crèdit Europeu, dels estudiants d'aquestes titulacions. I, per l'altra, es presenta com la part qualitativa que intenta complementar alguns resultats de Catalunya de l'estudi *Els estudiants universitaris davant els seus estudis i el futur professional* (Masjuan i altres, 2003) de la FRE-REF (Federació de les Regions d'Europa per la Recerca en Educació i Formació),

on van participar la Universitat de Grenoble, la Universitat de Constança i la Universitat Autònoma de Barcelona.

L'objectiu que assumim és el d'explorar la interpretació que els mateixos estudiants, com a actors principals, fan d'alguns dels resultats obtinguts en l'estudi de referència. Alguns d'aquests resultats es presenten en d'altres articles d'aquest mateix monogràfic (Masjuan, Troiano, 2005), on es pot consultar una bona part de la concreció conceptual que emmarca també l'estudi que exposem aquí.

Bàsicament, es tracta d'aplicar un model clàssic d'anàlisi del canvi en contextos de treball (Herzberg i altres, 1959) a la comprensió del pas dels estudiants per la universitat, atenent dos conjunts de conceptes: d'una banda, els que es relacionen amb les motivacions per l'estudi i la tria de carrera, particularment en relació amb el futur professional que preveuen els estudiants; i, d'altra banda, les que fan referència a les condicions de vida com a estudiants —compaginació dels estudis amb el treball remunerat i les relacions socials que s'estableixen entre companys i amb el professorat.

Elecció d'estudis i expectatives de futur

Motivacions d'elecció d'estudis

L'elecció d'estudis universitaris és un moment cabdal en la vida d'un estudiant. La seva tria, malgrat que sigui reversible, marcarà les condicions d'un itinerari personal no només centrat en la futura inserció professional, sinó també en la més pròxima vida universitària. Així, podem esperar que una bona part de les actituds dels estudiants davant els requeriments de la universitat, la forma com passen per aquesta institució i fins i tot el rendiment acadèmic que n'obtenen estigui relacionada amb les expectatives i motivacions que hi presenten (James, 2002; Masjuan i altres, 2003).

L'elecció personal que els estudiants realitzen respon, entre d'altres, a les condicions estructurals de cada individu (classe social, gènere, tipus d'educació, etc.), que, juntament amb característiques més individuals, es manifesten en una sèrie de motivacions personals que l'estudi FREREF (2003: 13) defineix de la manera següent:

- Motivacions intrínseques: és un tipus de motivació que fa referència a l'interès per la matèria i a les aptituds personals de l'estudiant.
- Motivacions extrínseques: la motivació d'escollir una carrera o una altra té a veure sobretot amb la posterior inserció laboral, que permet accedir a uns llocs de treball on les característiques principals són tenir bons ingressos i la seguretat en la feina.
- Motivacions professionals: el fet d'escollir una carrera respon a l'interès vinculat a una determinada professió.

Les dades que es desprenen d'aquest mateix estudi posen de manifest que la majoria d'estudiants donen prioritat, a l'hora d'escollir la seva carrera, als

valors intrínsecs, lligats a l'estudi i a les matèries que han elegit. Les motivacions més instrumentals, en canvi, lligades més aviat a recompenses extrínseques futures, són presents en una sèrie de titulacions amb unes determinades característiques de caire més professional, com poden ser els estudis de dret, economia o enginyeria.

Atenent aquesta diferència clara entre titulacions, plantejem com a **objectiu** d'aquest treball, primer, **identificar el discurs dominant en cadascuna de les titulacions seleccionades pel que fa als motius adduïts pels estudiants en l'elecció de carrera**; i, segon, **examinar l'argumentació que fan servir a l'hora de donar prioritat a unes motivacions o a unes altres, o bé a diverses combinacions possibles.**

Imatge del futur professional

Les motivacions, les actituds i els valors que s'assumeixen respecte de la professió futura estan relacionats amb els motius i les expectatives que un estudiant presenta en el moment de triar els estudis universitaris. No obstant això, aquests poden variar al llarg del pas per la institució. Tot plegat, contribueix a construir una identitat professional anticipada més o menys forta, la qual es relaciona amb l'existència, o no, d'un projecte professional definit i també amb el grau d'implicació personal que l'estudiant experimenta respecte de la previstia.

A partir de les dades de l'estudi FREREF ja referit (2003), podríem traçar el perfil de l'estudiant universitari mitjà pel que fa a la imatge que construeix del seu futur professional. En primer lloc, veuríem que la imatge que predomina entre els estudiants és que treballaran en una feina relacionada amb els estudis que han cursat. I tot això, malgrat les majors o menors dificultats previstes i els diferents graus de definició del seu projecte professional.

En segon lloc, es posaria de manifest la gran importància que atribueixen a la condició de desenvolupar una feina que permeti realitzar una actuació autònoma per la seva part. I, en darrer terme, destacaria la forta identificació que els estudiants mostren amb la seva identitat professional, ja que quan se'ls planteja la situació hipotètica d'haver d'adoptar alguna estratègia davant de possibles dificultats en el mercat laboral, la majoria opten per alternatives que sovint impliquen sacrificis personals a canvi de poder realitzar el seu propòsit professional (Troiano, 2005).

Les dades de què disposem per a l'elaboració d'aquest article ens haurien de permetre **il·lustrar com els estudiants prefiguren el seu futur professional, tant pel que fa al grau de seguretat que mostren en la previsió, com a la relació que creuen que tindrà amb els estudis que han cursat. També ens plantejem l'objectiu d'accedir a la interpretació que els estudiants puguin fer de les possibles dificultats, o bé de les oportunitats, laborals que preveuen. Finalment, provarem de relacionar aquestes dades amb el conjunt de motivacions, intrínseques o extrínseques, a què al·ludíem en l'apartat anterior.**

Condicions de vida dels estudiants

Compaginació d'estudis i treball

La forma com els diversos estudiants experimenten el seu pas per la universitat pot variar molt en funció de la distribució de temps que realitzin entre els estudis i el treball remunerat —aquest últim pot ser, és clar, inexistent. Però no només la quantitat de temps que dedica al treball esdevé important per a la vida de l'estudiant, ja que els motius pels quals ho fa confereixen significat a aquest treball i, per tant, afecten la percepció que té de les condicions en què està portant endavant els seus estudis.

D'entre els motius per treballar que es tracten en l'estudi FREREF (2003), nosaltres aquí en destaquem dos, els que considerem més rellevants per a estudiants de primer curs de carrera que han constituït la nostra població.

D'una banda, en l'estudi es posa de manifest que la majoria d'estudiants treballen per cobrir despeses supèrflues. La tendència a l'increment de dedicació al treball remunerat per cobrir despeses de consum pròpies es veu també recollida en estudis d'altres països, juntament amb la constatació d'una davallada general del temps dedicat a activitats relacionades amb la universitat. Tot això s'interpreta com una modificació de l'ús que els estudiants fan de la universitat i del paper que aquesta té en les seves vides (Dunkin, 2002), de tal manera que ha fet fortuna el terme utilitzat per McInnis (2001) *disengagement* per tal de descriure la «desvinculació» expressiva i funcional que experimenten els estudiants en relació amb la universitat.

Però, d'altra banda, una part dels estudiants es veuen obligats a treballar per finançar els seus estudis o simplement per viure. Aquesta circumstància es presenta lligada tant a l'origen social dels individus com a situacions d'emancipació familiar —habitualment associades a estudiants una mica més grans— i, com era de preveure, es distribueixen desigualment segons les titulacions.

Una última dada que cal tenir en compte és que la compaginació d'estudis amb treball remunerat provoca un increment del temps que els estudiants necessiten per acabar la carrera.

En aquest estudi pretenem veure: *a)* Com perceben els estudiants les **possibilitats de distribuir el temps** de què disposen; *b)* quin **valor** atribueixen i quina **funció compleix en la seva vida actual el treball remunerat**, i *c)* com argumenten les decisions que prenen sobre la compaginació d'estudis i treball fent un **balanç entre el probable retard i el treball**.

Relació amb companys i professorat

En el camp de les relacions socials, els estudiants manifesten el desig de millorar les relacions que mantenen amb els altres estudiants i, sobretot, amb el professorat. L'estudi revisat (FREREF, 2003) diu que dues terceres parts dels estudiants afirmen que tenen poc contacte amb el professorat. Mentre que es pot observar una evident satisfacció pels contactes entre estudiants, on les dones puntuen més alt, no passa el mateix amb la satisfacció per la relació amb els professors, on és curiós observar que tots dos gèneres coincideixen perfecta-

ment. És una opinió generalitzada que les tutories voluntàries no són la millor solució, tot i que, en alguns casos, poden resoldre problemes concrets, la seva manca d'ús per part dels estudiants fa pensar que caldria trobar alguna solució innovadora que permetés establir una relació més personalitzada i més útil de cara a l'aprenentatge.

En aquest article, pretenem explorar **la forma com els estudiants viuen aquestes relacions entre companys i amb el professorat**. Igualment, voldrem saber a què atribueixen el grau i la qualitat dels contactes que s'estableixen en cada cas.

2. Metodologia i població

El nostre objecte d'estudi són els estudiants universitaris de primer any no repetidors de les carreres de Matemàtiques, Geologia, Pedagogia i Relacions Laborals de la Universitat Autònoma de Barcelona. El motiu de l'elecció d'aquestes titulacions respon al fet que aquestes són pioneres en l'aplicació dels ECTS, com a eix estructurador dels seus currículums.

El fet que els estudiants hagin de tenir un perfil específic pel que respecta a ser alumnes de nou ingrés i no repetidors de la titulació, respon al fet que ens plantegem veure quines són les expectatives d'aquests sense experiències prèvies en la titulació que ens interessa. Per tant, ens són vàlides les experiències dels estudiants que han acabat altres carreres, ja que ens centrem en les expectatives envers la nova titulació que cursen.

L'objectiu era recollir les opinions més generalitzades sobre les expectatives, motivacions, experiències, projectes de futur, etc., dels estudiants en aquestes titulacions. Per aconseguir-ho, vam decidir treballar mitjançant grups de discussió i entrevistes semiestructurades, ja que considerem que són les eines més adients per tal de recollir els discursos dominants.

Per tant, el que es pretén és posar de manifest els discursos existents, tot reunint diversos testimonis que representin diverses postures, de manera que es facin directament visibles les diferències i semblances entre els participants, com també les dinàmiques entre les perspectives del problema. Així, en un primer moment, vam decidir fer dos grups de discussió de set o vuit persones voluntàries per titulació a les quals només se'ls posava com a condició ésser estudiants no repetidors de primer curs, tot i que la dinàmica del treball de camp ens va fer variar un pèl i a Pedagogia només es va fer un grup de discussió.

Pel que respecta a les entrevistes personals semiestructurades, en aquesta recerca, tenen com a funció completar aquells aspectes que no hagin quedat prou clars en el discursos recollits en els grups de discussió. Amb aquesta intenció, en un primer moment, vam decidir fer quatre entrevistes per titulació, dues a nois i dues més a noies, per tal de veure també si hi podria haver alguna diferència de discurs segons sexe; però la dinàmica de la investigació no ha permès que, en el cas de les titulacions de Matemàtiques i Pedagogia, es complís aquest objectiu.

La manera de triar els estudiants ha estat voluntària. Mitjançant la col·laboració dels coordinadors de les diferents titulacions, vam accedir a l'inici o al final de les classes per explicar la nostra investigació i demanar la col·laboració voluntària als estudiants.

3. Descripció dels resultats

Motivacions a l'hora d'escollir la carrera (taula 1)

Geologia

Segurament, el primer que cal destacar de l'anàlisi del discurs pel que fa a les motivacions a l'hora d'escollir la carrera dels estudiants entrevistats que cursen geologia, és que, encara que molts no van escollir Geologia en primera opció —ja que molts es van inclinar per Ciències de la Terra o Biologia (carreres properes)— ara estan molt satisfets de ser a Geologia.

És interessant observar com els estudiants de Geologia es mostren esperançats a l'hora de trobar una feina relacionada amb els estudis que cursen, encara que pràcticament cap no s'hi va matricular només amb la intenció d'esdevenir quelcom en un futur, sinó que la motivació de la majoria d'estudiants respon a raons més aviat intrínseques, tal com es pot comprovar:

[...] El que no pensava fer és estudiar una cosa que no m'agradés, tingués futur o no en tingués. Si he estudiat una cosa que m'agrada i té futur, perfecte, sinó, almenys, hauré estudiat algo que m'interessava. (Entrevista personal B, Geologia)

El que reforça aquesta idea que els estudiants de Geologia han escollit la seva carrera responent a motivacions intrínseques és que el seu gust per la Geologia o per carreres veïnes com ara Biologia o Ciències de la Terra apareix en el batxillerat, quan aquests alumnes començaven a veure aspectes relacionats amb aquests temes:

Hombre, a mi siempre ha gustado todo lo que es la geología y todo lo que son ciencias no? Y ya en la ESO y el bachillerato la geología es lo que mejor se me ha dado, donde siempre he sacado mejores notas y es algo que entiendo bien y..., no sé, es lo que siempre se me ha dado bien. (Grup de discussió A, Geologia)

Taula 1. Motivacions a l'hora d'escollir la carrera.

	Geologia	Relacions laborals	Matemàtiques	Pedagogia
Tipus de motivació	Intrínseques	Extrínseques	Intrínseques	Intrínseques
Característiques	No primera opció però interès per les Ciències Naturals (Biologia, Ciències de la Terra) al Batxillerat.	No primera opció. Tria derivada de la sortida professional que ofereix.	Primera opció derivada d'aptituds personals i gust per elles.	No primera opció però interès per l'educació.

Relacions laborals

Pel que fa a l'anàlisi del discurs de les entrevistes i els grups de discussió realitzats als alumnes de la diplomatura de Relacions Laborals, el primer que cal destacar pel que fa a les motivacions a l'hora d'escollir la carrera és que la majoria dels estudiants matriculats en aquesta titulació responen a motivacions extrínseques, és a dir, que el principal interès que tenen aquests alumnes en matricular-se de la carrera en qüestió té a veure amb les sortides professionals que aquesta ofereix:

Jo vaig escollir la carrera perquè després tenia feina, vull dir, em creava expectatives de futur. (Entrevista personal A, Relacions laborals)

Un altre aspecte que és molt interessant i que explica en part l'elecció de matricular-se a la diplomatura de Relacions Laborals d'aquests alumnes, és que la majoria no van escollir la carrera en primera opció. Molts dels estudiants entrevistats no van poder estudiar el que vertaderament volien per manca de nota i van escollir Relacions Laborals com a segona opció; i el motiu d'aquesta *elecció forçosa* rau en les opcions que proporciona aquesta diplomatura en el mercat de treball. En el mateix sentit, un nombre relativament important dels estudiants que es matriculen a Relacions Laborals són també estudiants que, havent cursat una altra carrera, s'inclinen per estudiar Relacions Laborals per les possibilitats laborals que ofereix:

He fet Filosofia. I vist l'èxit de no trobar feina i tal. Bueno, vaig estar buscant feina per Internet en recursos humans i tot era diplomad en relacions laborals. (Grup de discussió A, Relacions laborals)

Queda clar, doncs, que les sortides professionals que ofereix la diplomatura de Relacions Laborals és el principal reclam d'aquesta per reclutar els seus alumnes.

Matemàtiques

De totes les assignatures, la que més em cridava l'atenció eren les matemàtiques i ja, ja m'han dit moltes vegades: «Ai! Però és que això quina, quina sortida té?» Però, però, bueno, jo pel que em sentia atret era per això. (Entrevista personal B, Matemàtiques)

És algo que t'omple i et pot ajudar en un futur, però no a nivell de dedicar-t'hi professionalment. Algo que t'enriqueix a tu i et fa des de projectar cap als altres, coses, no? (Grup de discussió B, Matemàtiques)

No hi ha dubte, doncs, que els estudiants de primer curs de Matemàtiques declaren que han escollit la seva carrera no per les sortides professionals que aquesta pot oferir, sinó simplement perquè és el que els agrada, i en general

se'ls donava bé al batxillerat. Estem parlant d'una motivació clarament intrínseca fins i tot al marge de les sortides professionals.

Pedagogia

El primer que podem apuntar és que la majoria d'estudiants entrevistats afirmen que estudiar Pedagogia no era la seva primera opció, sinó que molts d'aquests estudiants, un cop acabat el batxillerat, volien cursar una altra carrera, però per diversos motius, com pot ser la nota de tall, han acabat matriculant-se a Pedagogia:

Jo el que trobo estrany, és que la majoria de la gent que està fent ara pedagogia no ho havia triat en primera opció, som molt poquets. (Grup de discussió, Pedagogia)

Per a molts dels estudiants de Pedagogia, doncs, la seva intenció no era cursar aquesta carrera, un cop matriculats, però, la majoria estan contents de ser-hi matriculat i afirmen que s'hi van acabar matriculant perquè sempre els ha interessat el món de l'educació, i consideren que poden, mitjançant la carrera, adquirir uns coneixements que si després no poden aplicar laboralment, els enriquiran personalment.

Del que es desprèn d'aquest discurs és que el fet d'escollir la carrera de Pedagogia no respon a motivacions extrínseques ni instrumentals, sinó més aviat a interessos intrínsecs, en el sentit de gust per la matèria (educació) sense l'objectiu únic de trobar una feina, encara que costa d'entendre pel fet que la majoria d'estudiants no l'escullen en primera opció i, per tant, no podríem afirmar que aquesta elecció fos intrínseca com podria ser en la titulació de Matemàtiques, però sí que denota un gran interès per tot el que està relacionat amb l'educació.

Concloent, podem veure que, per a la majoria d'estudiants, el fet d'escollir una carrera o una altra, respon principalment a motivacions intrínseques, encara que cal fer una sèrie de puntualitzacions. Pel que respecta als estudiants de Matemàtiques, no hi ha cap dubte, l'elecció de realitzar aquest tipus d'estudis respon a unes motivacions intrínseques, ja que la majoria d'estudiants entrevistats d'aquesta titulació prioritzen més aprendre que no pas tenir la seguretat de trobar un bon lloc de treball un cop finalitzats els estudis.

El cas contrari el trobaríem segurament amb els estudiants de Relacions Laborals. Aquests valoren per sobre de tot les sortides professionals que aquesta carrera ofereix un cop acabats els estudis. És per aquest motiu que s'explica perquè molts dels alumnes d'aquesta titulació són estudiants o bé que no han pogut cursar realment el que volien, per, entre d'altres causes, la insuficient nota per accedir als estudis desitjats, i llavors l'estratègia que segueixen és buscar una carrera que com a mínim els proporcioni possibilitats laborals, o estudiants que ja han cursat una altra carrera, però, atesa la dificultat d'inserir-se en el mercat de treball, amplien els seus estudis amb una carrera que *a priori* ofereix més possibilitats laborals.

Els casos de Geologia i Pedagogia no són segurament tan clars com els dos anteriors, però, pel discurs dels seus estudiants, podem considerar que les motivacions dels alumnes d'aquestes dues titulacions són principalment intrínseques, ja que, tot i que moltes vegades aquestes carreres no han estat escollides en primera opció, els alumnes que les cursen estan interessats en els camps més amplis on aquestes carreres estan ubicades, l'educació en el cas de Pedagogia i tot el que fa referència a la natura pel que fa als estudiants de Geologia.

Imatge del futur professional (taula 2)

Geologia

Pel que fa a la imatge de futur professional en la titulació de Geologia, la majoria d'alumnes opina que podrà treballar en alguna feina relacionada amb el que ha estudiat, i sembla que, en el cas concret de la Geologia, aquest mercat laboral és bastant ampli:

Treballar de geòleg espero que sí, que puguis treballar del camp de la geo que t'agrada més ja és una altra cosa, però de feina em sembla que n'hi ha bastanta, i les especialitats que facis després també són importants, saps? (Entrevista personal D, Geologia)

Amb aquests comentaris, sembla clar que la percepció del ventall de possibilitats que tenen els futurs geòlegs per trobar una sortida laboral que els satisfaci és molt àmplia i per aquest motiu s'explica que estiguin tan convençuts que la majoria treballarà del que ha estudiat.

Relacions laborals

L'optimisme que es respira en aquesta facultat pel que fa a les expectatives de futur està principalment relacionat amb els aspectes relatius a la inserció laboral, ja que la majoria d'alumnes entrevistats espera trobar una feina relacionada amb les Relacions Laborals, on la demanda de treballar en recursos humans és la més sol·licitada:

L'altre dia vaig estar a l'INEM i vaig veure molta cosa d'estudiants de relacions laborals a punt d'acabar per recursos humans. (Grup de discussió B, Relacions Laborals)

Espero, espero que sí. Las expectativas las tengo. Me gustaría trabajar pero sobre todo en recursos humanos. Es lo que te digo. Es lo que más me llama la atención. (Grup de discussió B, Relacions Laborals)

A part dels recursos humans, però, unes altres sortides professionals a què aspiren aquests estudiants és a treballar en algun sindicat, en alguna feina relacionada amb riscos laborals, o en un bufet d'advocats, entre d'altres. El que tots tenen clar, però, és que la gran majoria tindrà alguna ocupació relacionada amb els seus estudis.

Taula 2. Imatge del futur professional.

Geologia	Relacions laborals	Matemàtiques	Pedagogia
Mercat laboral ampli. Convenciment que treballaran del que han estudiat.	El mercat laboral ofereix moltes possibilitats: recursos humans, sindicats, riscos laborals. Optimisme davant el futur professional.	Incertesa i desconeixença pel que fa a la sortida professional. Dubtes respecte al futur laboral (professors).	Dificultats d'inserció. Desconeixença de la figura del pedagog al mercat laboral.

Matemàtiques

Pel que fa a la inserció professional dels estudiants de Matemàtiques, en general, els alumnes entrevistats pensen que podran treballar d'alguna cosa relacionada amb les matemàtiques, però la majoria es mostren dubitatius pel que fa a la feina que desenvoluparan en un futur. Fer de professor o professora de matemàtiques és la sortida professional més repetida, però, de tota manera, cal destacar la incertesa i la desconeixença d'aquests estudiants pel que fa a les seves possibles sortides professionals. Així, quan se'ls pregunta pel seu futur laboral aquests alumnes responen amb afirmacions com ara:

Les matemàtiques m'han agradat sempre, però encara no sé a què em vull dedicar ni res. (Entrevista personal C, Matemàtiques)

O unes altres respostes de l'estil de:

Un que faci dret, doncs, es veu molt clar que es dedicarà, doncs, a algo relacionat amb ser advocat o així. En canvi, un que faci Matemàtiques, clar, és més abstracte... (Grup de discussió A, Matemàtiques)

De tota manera, i malgrat la incertesa actual, la majoria pensa que el seu futur professional estarà lligat a les matemàtiques, sempre i quan siguin capaços d'assolir-ne la titulació.

Pedagogia

Pel que fa a la percepció de futur, els estudiants de Pedagogia afirmen que el mercat de treball del pedagog és complicat, sobretot perquè, segons ells, es desconeix massa la figura del pedagog com a professional i aquest fet en dificulta la inserció laboral. La majoria considera que en un futur proper es revaloritzarà la figura del pedagog, ja que pensen que la seva tasca serà necessària i, en aquest sentit, es mostren optimistes. De tota manera, consideren, però, que el seu futur laboral com a pedagogs és, com a mínim, incert i complicat:

Que està difícil. Està molt difícil i res, que tothom diu que és molt necessari, no?, els pedagogs avui en dia però no hi ha la figura creada ni en l'àmbit formal ni molt menys en l'àmbit no formal. No hi ha la figura creada. O sigui, t'has

d'anar a vendre tu. Que siguis necessari. Tu com a pers... No sé. Han de veure que un pedagog és necessari en una empresa, que un pedagog és necessari en una altra institució. No, no saben la funció del pedagog avui en dia. T'has de vendre. No et vindran a buscar. No van pel carrer dient: «Eh, necessito un pedagog!». (Grup de discussió, Pedagogia)

Pel que fa a la inserció laboral i a l'emancipació professional de tots aquests alumnes, la majoria tenen la percepció que faran diferents feines més o menys relacionades amb el que han estudiat fins que trobin l'ocupació laboral desitjada i estable. És important destacar aquí que, amb independència de la carrera que els estudiants estiguin cursant, tots consideren que acabaran treballant en alguna feina relacionada amb el que han estudiat. Mentre que són força pessimistes pel que fa a descriure una trajectòria d'inserció ràpida en el món laboral, la gran majoria considera que, a mitjà o llarg termini, podrà treballar del que ha estudiat.

Dit tot això, i mirant de relacionar els resultats que sorgeixen de l'anàlisi del discurs pel que fa a la imatge del futur professional dels estudiants de les titulacions seleccionades amb el conjunt de motivacions (intrínseques o extrínseques) que ha portat aquests a matricular-se de les carreres en qüestió, podem apuntar les apreciacions següents: en primer lloc, podem afirmar que els estudiants de la carrera de Geologia cursen aquesta titulació guiats per una motivació intrínseca, tal com s'ha apuntat en el primer apartat, a la vegada que, un cop conegudes les seves expectatives de futur relacionades amb els seus estudis, podem afirmar també, que perceben els seus estudis com l'instrument necessari per inserir-se laboralment un cop els hagin acabat. Aquesta característica dels estudiants de Geologia, que *a priori* no té res d'excepcional, contrasta, per exemple, amb el cas dels alumnes de Relacions Laborals, ja que les motivacions d'aquests alumnes (motivacions extrínseques) coincideixen amb l'ús que volen fer els mateixos estudiants del títol que assoliran un cop acabada la carrera. El cas dels alumnes de Matemàtiques s'oposa, en canvi, a aquesta situació. Els alumnes de Matemàtiques s'hi matriculen responnent a unes motivacions intrínseques, a la vegada que no identifiquen l'obtenció del títol com la clau que obrirà les portes del seu futur professional, és a dir, lligat a unes motivacions intrínseques, aquests estudiants tenen una feble identificació instrumental vers els estudis que realitzen.

Per últim, el cas dels alumnes de pedagogia esdevé també particular. Les motivacions que porten aquests estudiants a cursar aquesta carrera són més aviat intrínseques, però, com s'ha apuntat en el primer apartat, tot i que molts estudiants no han escollit Pedagogia en primera opció, tots mostren una gran sensibilitat pel món de l'educació. Aquesta afirmació es reforça en el sentit que aquests estudiants consideren que el seu futur com a pedagogs és, en el millor dels casos, complicat i aquest fet provoca, encara que no d'una manera tan evident com en el cas de Matemàtiques, que l'obtenció del títol no sigui l'únic instrument necessari per accedir al mercat de treball i, per tant, la seva identificació instrumental vers la titulació és també feble.

Compaginació d'estudis i treball

Cal ara que ens fixem en quines són les condicions d'estudis i treball en què viuen els alumnes observats. En primer lloc, volem apuntar que, segons la majoria d'estudiants entrevistats de les quatre titulacions, la compaginació de l'estudi i el treball és com a mínim complicada i generalment aquesta dificultat per combinar totes dues coses, no té a veure, com es podria esperar, amb el volum de feina que les diferents titulacions exigeixen als seus alumnes (amb l'excepció de Matemàtiques), sinó que, segons afirmen els estudiants, la dificultat d'aquesta compaginació rau en l'estructura acadèmica de les diferents titulacions, és a dir, en els horaris de les classes i les pràctiques. Fer classe de tarda i haver d'anar dos matins a fer pràctiques complica, com és lògic, que, per exemple, els estudiants de Geologia puguin trobar una feina i combinar-la amb la carrera. De fet, s'esdevé més aviat al contrari, els estudiants que miren de combinar l'estudi amb el treball remunerat per fer front a despeses supèrflues, relacionades principalment a cobrir despeses de consum, deixen de treballar per tal de poder assistir a totes les classes i a totes les pràctiques que la carrera exigeix.

No, no puc, no perquè o sigui, tenint dos dies de pràctiques al matí i classe a la tarda ja només pots treballar al cap de setmana, i si tens sortides de camp, ja hi ha algun cap de setmana que no pots anar a treballar, perquè jo treballava dissabtes i diumenges i en aquest primer semestre ja hi ha hagut molts caps de setmana que he hagut de dir: «mira ho sento no puc venir a treballar». És molt complicat. (Entrevista personal A, Geologia)

Era la meua intenció. Lo que passa és que, clar, vas a les classes a les tardes i tens dos matins ocupats, també. No pots treballar ni a les tardes ni als matins perquè no t'agafen a cap lloc amb un contracte. (Grup de discussió A, Matemàtiques)

És que no tinc ni temps de, de dedicar-me a buscar una feina però la idea que jo portava era que volia combinar les dos coses. Tinc 24 anys i el que no volia fer és cursar una segona carrera i viure dels meus pares. Però m'he trobat que a primer... Espero que només sigui a primer que, que... És que fem classe de vuit i mitja a tres. Arribo a casa a les quatre. És molt difícil trobar una feina de tarda. Hauria de ser de cap de setmana i el cap de setmana me'n vaig també cap a Lleida, alguns, no tots. És difícil. (Grup de discussió, Pedagogia)

En una situació oposada se situen aquells estudiants que, com a conseqüència del seu origen social (classe social) o bé pel fet d'haver-se emancipat (alumnes generalment més grans), no tenen la possibilitat d'abandonar la feina remunerada, ja que aquesta els proporciona els ingressos necessaris per viure i això provoca, evidentment, que aquests alumnes que han de compaginar obligatòriament totes dues coses tinguin un retard en els estudis, ja que possiblement es matricularan de menys assignatures per tal de fer front a totes dues situacions, estudiar i treballar. Per tant, en aquest sentit, podem afirmar que

les estructures de les titulacions no estan pensades perquè els alumnes puguin estudiar i treballar a la vegada.

Yo me la voy a sacar poco a poco, si no, es imposible, no puedo seguir un ritmo desde tu propia casa, trabajar y encima venir a la Universidad, y tener tiempo libre para vivir. (Entrevista personal B, Relacions laborals)

Totes les titulacions Dificultat per l'estructura de les titulacions (horaris de classes).
 La compaginació d'estudis i treball provoca retard en els estudis.

Relacions amb els companys i el professorat (taula 3)

Geologia

Pel que fa a les relacions interpersonals a la facultat de Geologia, destaca el bon ambient que s'hi respira, tant pel que fa la relació entre els alumnes:

Molt bé, amb els companys de classe des que vam fer la sortida de camp, la primera de tots de Geologia pues és molt bona i ens portem molt bé amb molta gent i bueno, no hi ha cap problema. (Entrevista personal A, Geologia)

Com amb els professors:

Depèn dels profes, amb [nom d'un professor] molt bona, tothom està encantat, amb ell perquè li pots demanar qualsevol cosa...no sé, es molt bon tio. Però bueno, amb tots bé, tots tenen horaris de tutoria i si tens algun dubte, doncs suposo que hi vas i te'l resolen... (Grup de discussió A, Geologia)

El professor de Geologia. Com ell mateix va dir, la filosofia també és part de la geologia. Jo crec que ell ens ensenya molt perquè ens fa, sempre ens intentava prendre el pèl a les sortides de camp, no? Fa que t'ho pensis tu i no ell va allà, t'ho explica, tu t'ho creus i vinga anem a un altre lloc. El que és una llàstima és que ens ho faci a nosaltres que no tenim ni idea de geologia i, és clar, ens enganya de seguida, però trobo que... (Entrevista personal A, Geologia)

Aquesta proximitat no és habitual en la majoria de titulacions i segurament és donada per les sortides de camp que efectuen amb els seus professors, ja que estariem parlant d'un context de trobada no institucionalitzat (fora de les tutories habituals) on tothom es relaciona.

Relacions laborals

Si parlem ara de la relació que han establert entre ells els estudiants de Relacions Laborals, cal apuntar en primer lloc que aquests són molts i molt diversos i la diferència d'edat hi té un paper molt important. No és d'estranyar, doncs, per aquest motiu, que tots concloguin que s'han format molts grups en l'interior de les aules i que la relació entre aquests no sempre és satisfactòria:

Taula 3. Relacions amb els companys i el professorat.

	Geologia	Relacions laborals	Matemàtiques	Pedagogia
Estudiants	Bona relació. Relació fora del context institucional (sortides de camp).	Relacions difícils. Diversitat per raons d'edat i interessos. Formació de grups.	Bona relació. Formació de grups. Cooperació que reforça els lligams	Relació correcta però distant. Formació de grups.
Professors	Bona relació. Relació fora del context institucional.	Relació freda o indiferent.	Relació correcta a nivell institucional. Disposició a resoldre dubtes.	Relació correcta a nivell institucional.

Cadascú té el seu grup i cadascú s'ha adaptat al seu grup i la classe està dividida en grups. (Entrevista personal C, Relacions laborals)

Es diferencia de edades. Yo, por ejemplo tengo 26 y lo veo diferente a cuando tenía 16. No es lo mismo tener que pagarlo todo tú y tener que trabajar a cuando te lo pagan todo en casa. (Grup de discussió A, Relacions laborals)

Pel que fa les relacions entre alumnat i professors, en el si de la facultat de Relacions Laborals, podem dir que els estudiants les veuen un pèl fredes, que existeix una relació d'indiferència per part de l'alumnat vers el professorat, tal com es pot comprovar:

Profe – alumne, alumne – profe i ja està. (Entrevista personal A, Relacions laborals)

Sí, ells t'ofereixen tutories i ens animen a aprofitar-les, el que passa és que jo personalment no les utilitzo massa, les utilitzaria si estigués desesperada, però en principi no les utilitzo massa. (Entrevista personal C, Relacions laborals)

Matemàtiques

A la facultat de Matemàtiques, podem deduir que la relació entre els companys de classe és bona:

Al principi, clar, no coneixes ningú, però després, com ja ens van començar a donar llistes per entregar problemes i això i, com estàvem perduts, doncs la solució era ajuntar-se i començar a conèixer gent i pensar en grup i, doncs, llavors, ara, com és un grup reduït, també, doncs això ens ha permès que ens puguem conèixer quasi tots, entre tots. (Entrevista personal A, Matemàtiques)

Si ens fixem ara en la relació que han establert aquests alumnes amb els seus professors, tots estan d'acord que aquesta és bona, en el sentit que sempre estan en disposició per resoldre els dubtes dels alumnes, encara que n'hi ha alguns que troben que és una relació massa distant:

És molt bona però molt diferent de la de batxillerat. Som molts a classe i no hi ha tanta relació amb els profes. A batxillerat, en canvi, podies quedar amb el profe per anar a fer el cafè... Aquí hi ha bon rotllo i són amables, però suposo que encara no els coneixem el suficient i encara no hi ha aquella complicitat. (Grup de discussió B, Matemàtiques)

Pedagogia

Si ens fixem ara en la relació que han establert els alumnes amb els seus iguals, observem que la dinàmica és la formació de grups:

Sectària (he, he), sí clar, dividir-nos per grupets i gairebé no ens coneixem. (Grup de discussió, Pedagogia)

Però tot i aquesta inevitable i lògica tendència a formar grups, tots coincideixen a afirmar que les relacions amb la majoria de companys és correcta, encara que hi ha alguna queixa de manca de companyonia:

Falta una mica de companyerisme a la nostra classe. (Entrevista personal, Pedagogia)

On tots coincideixen és a afirmar que la relació amb els seus professors és força bona:

Bastant bones. Sí, però... Sí. Molt propers, cosa que no..., abans no ho tenia. Molt propers i molt accessibles. Sí, molt bé. (Grup de discussió, Pedagogia)

Anant una mica més enllà i mirant de resumir aquest darrer apartat, estem en condicions d'afirmar que el bon ambient que es respira a la facultat de Geologia entre els estudiants, és atribuït principalment al fet que la seva relació va més enllà de l'àmbit estrictament acadèmic. Les sortides de camp reforcen els lligams entre aquests estudiants, això fa que es coneguin entre tots i que hi hagi relacions molt satisfactòries entre ells.

A la facultat de Matemàtiques, el bon ambient entre els alumnes s'atribueix principalment a la necessitat de treballar en equip com a conseqüència del volum i l'organització de la feina que han de dur a terme. Per fer front a les demandes de treball de la facultat, aquests estudiants segueixen un sistema de cooperació que fa que les relacions personals surtin de l'aula i aquest fet ajuda a millorar els lligams, ja que aquests esdevenen més estrets.

En el cas de la titulació de Relacions Laborals, com hem pogut comprovar, les relacions entre els alumnes són viscudes de manera força més complicades que en els dos casos anteriors. L'heterogeneïtat dels alumnes que ocupen les aules d'aquesta facultat pel que fa a l'edat, els interessos i els itineraris vitals explica en gran mesura la formació de grups a l'interior de les aules i que, en general, les relacions entre els diferents alumnes siguin distants.

A la facultat de Pedagogia, la tendència habitual a l'interior de les aules és la formació de grups, mentre que la relació entre membres de diferents grups

és generalment correcta. Aquesta fredor pel que fa a les relacions entre iguals en aquesta facultat s'explica segurament perquè, al contrari del que s'observa a Geologia o a Matemàtiques, les relacions entre aquests alumnes es redueix únicament a l'espai de l'aula i al temps de classe, fet que provoca que no hi hagi la possibilitat de construir uns lligams més estrets entre ells.

Pel que fa a les relacions que s'han establert entre estudiants i professors, la majoria d'afirmacions giren entorn de l'apreciació de la distància entre els uns i els altres. Els professors ofereixen tutories als seus alumnes, però aquestes no són gaire utilitzades i les relacions interpersonals entre els dos grups esdevé distant o, tal com la defineixen molts dels alumnes entrevistats: *és una relació, profe-alumne, alumne-profe*; excepte a la titulació de Geologia, on les sortides de camp segurament han provocat un trencament del rol professor-alumne que ha permès que aquesta relació sigui molt més propera.

4. Discussió de resultats i conclusions

Per últim, ja només ens queda fer un balanç dels resultats obtinguts per tal d'intentar donar resposta a les preguntes inicialment formulades. D'aquesta manera, i pel que fa al tipus de motivació que porta els estudiants entrevistats a escollir matricular-se en una carrera o en una altra, podem concloure que per la majoria d'aquests i en la mateixa direcció que assenyalava l'estudi FREREF (2003), aquesta elecció respon a unes motivacions intrínseques. El cas de la titulació de Matemàtiques és segurament el més clar, però, de tota manera, tant els estudiants de Pedagogia com els estudiants de Geologia atorguen més pes al *gust per la matèria* que no pas al futur professional lligat als coneixements que proporcionen aquestes titulacions.

És interessant, però, fixar-se en el cas invers representat pels estudiants de Relacions Laborals, ja que la motivació principal que els ha portat a matricular-se en aquests estudis es troba vinculada a l'àmplia sortida professional que aquesta titulació ofereix. Dos exemples il·lustren les possibles circumstàncies que porten al predomini d'aquesta motivació: d'una banda, estudiants que havent cursat una altra carrera no han pogut inserir-se laboralment i busquen un tipus d'estudi que els faciliti aquesta inserció; i, d'altra banda, estudiants que, com a conseqüència de la impossibilitat de cursar la carrera que desitjaven per no arribar a la nota de tall, busquen una carrera que els permeti accedir al món laboral amb facilitat.

Així doncs, malgrat el predomini clar de les motivacions intrínseques en la tria d'estudis, una observació més acurada posa de manifest divergències en funció de la diversitat de titulacions. Conclusió a la qual també arribem atenent la imatge del futur professional que els estudiants sostenen: en general, preveuen una inserció en àmbits més o menys relacionats amb els estudis cursats —un cop més, troballa que confirma els resultats de l'estudi FREREF (2003)—, però aquesta apreciació es veu fortament matisada segons les carreres.

D'aquesta manera, els estudiants de Relacions Laborals, tal com podíem esperar un cop vist que la seva elecció d'estudis respon a unes motivacions

extrínseques, són molt optimistes pel que fa a les expectatives de futur professional i tots coincideixen a afirmar que treballaran en qualsevol feina relacionada amb els estudis que han cursat. En una línia semblant, se situen els estudiants de Geologia, ja que els futurs geòlegs consideren que el seu mercat de treball és prou ampli per poder treballar en aquest camp un cop finalitzats els estudis. Es dibuixa així una situació prou bona en què, malgrat que la decisió inicial de tria es lliga a motivacions intrínseques, la previsió de poques dificultats potser també fa desenvolupar aquest altre tipus de motivacions més extrínseques, i així obtindríem un estudiantat altament motivat en totes les vessants relacionades amb els estudis.

Els estudiants de Matemàtiques, en canvi, a l'hora de pensar la seva imatge de futur professional, no ho tenen tan clar com els casos anteriors. Tot i que pensen que podran desenvolupar una feina relacionada amb les matemàtiques, la incertesa i la desconeixença de les possibles sortides professionals de la titulació fan patent la inseguretat respecte a un futur professional lligat a les matemàtiques. Això podria reforçar encara més el perfil intrínsec d'aquests estudiants, ja que malgrat que albiren horitzons no gaire clars, tendeixen a prescindir d'aquesta circumstància, no s'identifiquen instrumentalment amb els estudis que realitzen.

Per últim, i en la mateixa línia que l'anterior, els estudiants de Pedagogia consideren que a la llarga tindran alguna feina més o menys relacionada amb els seus estudis, però que trobaran dificultats d'inserció com a conseqüència de la desconeixença de la figura del pedagog en el món professional. Es tracta de la mateixa interpretació de les dificultats d'inserció que obté l'Observatori de Graduats de la UAB (Masjuan i altres, 2002) en un grup de discussió on participaven empleadors, professionals en actiu i professorat d'aquesta titulació: el perfil de pedagog no té un lloc definit en el mercat, ja que es troba desdibuixat, perquè s'encavalca amb altres títols relacionats amb la psicologia i l'educació, i en el mercat laboral no hi ha un reconeixement d'atribució de tasques clara i exclusiva.

En relació amb les condicions de vida durant els estudis, hem constatat les dificultats que els estudiants perceben davant la possibilitat de compaginar estudis i treball, bàsicament, posen de manifest que l'estructura dels estudis no permet aquesta compatibilització i, tot i que ho desitgen, acaben abandonant les feines que realitzen o no en busquen de noves. D'altra banda, els qui es veuen abocats a la necessitat de treballar per mantenir-se sembla que són clarament conscients que aquesta compaginació porta indefectiblement a un retard en els estudis —com ja assenyalava l'estudi FREREF que anem referint. El resultat de tot plegat és que, entre els estudiants que hem entrevistat, acaben treballant només els que no tenen més remei que fer-ho i, segons sembla, això tan sols és possible en algunes de les carreres contemplades, amb la qual cosa queda reflectit el caràcter diferencial de les titulacions que ja posava de relleu el mateix estudi FREREF.

Així, davant de grans dificultats i si no hi ha una necessitat imperiosa de treballar, els estudiants tendeixen a prioritzar l'opció dels estudis universitaris.

En aquest sentit, sembla que caldria matisar el significat del *disengagement* proposat per McInnis (2002): el valor atorgat pels estudiants als seus estudis continuaria essent força alt, i llavors la generalització del desig de compaginar estudis i treball es vincularia més aviat a uns altres factors apuntats també per l'autor.

Per exemple, podríem pensar que davant d'un futur incert en el qual es preveu molta precarietat i un llarg recorregut abans d'aconseguir l'emancipació familiar (Casal, 1999), els estudiants que s'ho poden permetre —perquè l'estructura dels estudis que cursen no ho impossibilita— treballen per aconseguir certa autonomia econòmica dins el nucli familiar d'origen, a fi d'alleugerir la situació de dependència que preveuen que pot arribar a durar molts anys.

L'altre aspecte que hem considerat que configurava les condicions de vida dels estudiants és el de les relacions que s'estableixen entre companys i amb el professorat. En aquest cas, trobem també diferències substancials entre les diferents titulacions. Efectivament, les relacions socials entre iguals a la facultat de Geologia és molt satisfactòria, segurament gràcies al fet que les sortides de camp permeten establir relacions més estretes entre els alumnes. I pel que fa a les relacions amb el professorat, els estudiants entrevistats consideren que també són força bones, ja que les sortides de camp afavoreixen que alumnes i professors es tractin en àmbits diferents dels habituals, on la relació vertical és molt més marcada.

Pel que fa a la relació entre estudiants a la facultat de Relacions Laborals, l'heterogeneïtat d'aquests fa que moltes vegades aquesta relació es vegi deteriorada. La conseqüència és la formació de grups disperss a l'interior de les aules. D'altra banda, els estudiants pensen que la relació entre alumnes i professors al si d'aquesta facultat es limita a l'estrictament necessari: *profe-alumne, alumne-profe*.

A Matemàtiques, el reduït nombre d'alumnes i la necessitat de conèixer-se per tal de treballar en equip a l'hora d'efectuar els exercicis demanats pels professors fa que la relació entre companys sigui bona, mentre que consideren que la relació que han establert amb els professors és satisfactòria encara que un pèl distant, perquè el contacte no transcendeix el que és estrictament acadèmic.

Per últim, a la facultat de Pedagogia, es tendeix a formar grups a l'interior de les aules i a l'existència de poca relació entre aquests. Alguns dels alumnes entrevistats consideren que hi ha una manca de companyonia entre estudiants. En canvi, pensen que, amb els professors, les relacions són molt bones, ja que creuen que aquests es mostren molt propers i accessibles.

Així doncs, veient els diferents exemples segons la titulació, no podem afirmar que les relacions horitzontals siguin satisfactòries a tot arreu, tal com pensàvem en un primer moment arran dels resultats obtinguts a l'estudi FREREF. Més aviat s'aprecien divergències de relació entre els alumnes segons la titulació, i aquesta conclusió la podem fer extensiva a la relació vertical entre estudiants i professorat.

En definitiva, sembla que el sistema de tutories actual no garanteix l'establiment de relacions fluides en un centre. En canvi, el trencament de l'àmbit institucional, i per tant del rol d'estudiant i de professor, aparentment afavoreix l'aproximació entre els mateixos alumnes i amb el professorat, i es crea un ambient amable per als estudiants —com hem vist per al cas de Geologia—; com també hi contribueix l'establiment de formes alternatives d'organització del treball —com hem vist en el cas de Matemàtiques.

Bibliografia

- CASAL, J. (1999). «Modalidades de transición profesional y precarización del empleo». A CACHÓN, Lorenzo (ed.). *Juventudes, mercados de trabajo y políticas de empleo*. Benicull de Xúcar (València): 7 i mig.
- HERZBERG, F.; MAUSER, B.; Snyderman, B. (1959). *The motivation to work*. Nova York: Willey.
- JAMES, R. (2002). «L'évolution des attentes des étudiants de l'enseignement supérieur et les conséquences de leur manque de réalisme». A OCDE. *Répondre aux attentes des étudiants*. París: OCDE.
- LLOSADA, J.; MORCILLO, V. (2004). *Els estudiants davant l'experiència universitària i les seves expectatives de futur*. Barcelona (document no publicat).
- MASJUAN, J.M. (2005). *Progresos en los aprendizajes, características de los estudios y motivaciones de los estudiantes*. Bellaterra (aquesta obra).
- MASJUAN, J.M.; TROIANO, H.; MOLINS, C. (2003). *Els estudiants universitaris davant els estudis i el futur professional*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (mimeo).
- MASJUAN, J.M.; TROIANO, H.; VIVAS, J. (2002). *I després de la universitat, què?* Bellaterra: ICE-UAB.
- MCINNIS, C. (2002). «Signs of Disengagement? Responding to the Changing Work and Study Patterns of Full Time Undergraduates in Australian Universities». A ENDERS, J.; FULTON, O. (eds.). *Higher Education in a Globalising World*. Dordrecht: Fluwer Academic Publishers.
- NEAVE, G. (2001). *Educación superior: historia y política. Estudios comparativos sobre la universidad contemporánea*. Barcelona: Gedisa.
- OCDE (2002). *Répondre aux attentes des étudiants*. París: OCDE.
- TROIANO, H. (2005). *Consistencia y orientación del perfil profesional, percepción del mercado laboral y reacciones previstas ante posibles dificultades de inserción*. Bellaterra (aquesta obra).